AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LX, 2014

Catagrafiile Vistieriei Moldovei, surse documentare pentru etimologiile toponimelor personale (I)

Daniela Butnaru
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iaşi

Pour établir l'étymologie « absolue » des toponymes formés à partir des noms de personnes, très fréquents, il faut faire appel à des recherches sur le terrain, pour les toponymes récents, ou à de vieux documents contenant des informations sur les anciens propriétaires. Les recensements réalisés pour la Moldavie dans la première partie du XIXe siècle, enregistrant les possesseurs des terrains et les personnes payants ou non d'impôt, nous offrent par cela des solutions étymologiques pour certains noms de villages constitués à cette époque-là ou pour des noms de lieux-dits. À partir des volumes qui ont publié des listes de ces recensements, nous avons éclairci les étymologies de quelques noms de villages (*Buruieneştii*, *Frunzenii*, *Rateşul Carp*, *Branul*, *Sprînceana*, *Munteni*, *Cioranii*, *Călcîiul*, *Ciorneiul*, *Cujba*, *Ştiubeieni*, *Panțirii*, du quartier *Mahalaua Țicău*) ou des lieux-dits (*Moara Negrii*, *Iazul Meicii*, *Dealul Dărînga*, *În Cotul Mîrzei*, etc.).

Toponimia personală[1] a căpătat o pondere foarte mare începînd cu secolele XVI–XVII, în urma fragmentării moşiilor originare (cf. Ciubotaru 2001: 185) şi, mai ales, prin crearea de noi terenuri agricole (în urma unor deşteleniri, defrişări, desecări) şi prin împroprietăririle din secolele XIX-XX; astfel, pentru a individualiza proprietățile, din ce în ce mai mici, nu mai erau suficiente apelativele şi termeni care să indice unele din caracteristicile terenurilor sau ale obiectelor geografice, ci apare necesitatea de a identifica locurile şi prin numele unor persoane. Ideal este ca, pentru stabilirea etimologiei toponimelor personale, să se depăşească faza „etimologiilor de birou”, mărginite la indicarea antroponimului inclus în denumirea locului, şi, prin consultarea documentelor de arhivă (inedite sau publicate) sau prin efectuarea de anchete la fața locului (în cazul toponimelor mai recente), să se identifice chiar persoana care stă la originea toponimului[2]. Demersul nu este facil, ținînd cont că se păstrează totuşi destul de

[1] Am păstrat distincția făcută de Petar Skok – *toponimie personală*, formată de la nume de persoană, vs. *toponimie descriptivă*, formată de la apelative.

[2] În volumul conținînd teza sa de doctorat, Mircea Ciubotaru, plecînd de la ideea că „*Etimologia* stabileşte originea toponimului primar, modul formării lui şi gradul de motivare”, arăta că, în cazul toponimelor personale, a încercat, „prin insistente cercetări de

BDD-A6990 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

puține documente care să surprindă toate etapele de destrămare a marilor proprietăți boierești sau mănăstirești și, ulterior, de împroprietărire a țăranilor, în urma reformelor agrare din ultimele două secole.

Un aport documentar semnificativ pentru identificarea etimologiilor unor nume de sate moldovenești apărute în secolul al XIX-lea îl au *Catagrafiile Vistieriei Moldovei*, recensăminte fiscale al căror scop era cunoașterea resurselor umane și materiale, prin înregistrarea nominală a populației, plătitoare sau nu de bir, și a proprietarilor de moșii. Lucrările conțin informații importante privind mișcarea populației și structura ei fiscală și socială în acea perioadă, relațiile de rudenie între localnici, starea lor civilă sau apartenența confesională, starea lor materială, categoriile scutite de dajdie sau bir (capitație, după 1832), dar și tipurile de contribuabili.

Aceste documente sînt păstrate la Arhivele Naționale din Iași, însă parcurgerea lor este dificilă din cauza limitărilor pe care le presupune, pe de o parte, grafia (chirilică a) textelor și, pe de altă parte, timpul de accesare a documentelor în original. În acest context, inițiativa cercetătorilor Mircea Ciubotaru și Silviu Văcaru ne apare ca una cu adevărat substanțială, chiar salutară: conștienți de valoarea acestor recensăminte pentru istoria demografică, economică și socială, dar și pentru onomastica românească, ei au reușit să mobilizeze o echipă de entuziaști voluntari și să pornească un proiect de mare anvergură, care, dacă ar fi dus la bun sfîrșit, ar însuma peste 60 de volume. Pînă în momentul de față, cercetătorii implicați în acest demers au reușit să editeze și astfel să pună la dispoziția publicului interesat, catagrafii ale ținuturilor Roman (pentru anii 1820, 1832 și un supliment privind situația în Tîrgul Romanului la 1831), Iași (1820), Cîrligătura (1820), Bacău (1820), Hîrlău (1820) și Herța (1820). Volumele conțin și importante studii introductive (semnate de Mircea Ciubotaru), care nu doar aduc informații privind contextul istoric al perioadei, ci scot în evidență unele aspecte interesante privind migrația populației, ocupațiile localnicilor, apariția celui de-al doilea nume – etapă importantă pentru sistemul antroponimic românesc. Indicii analitici de nume de proprietari și de localități sînt instrumente utile pentru identificarea rapidă a elementelor ce interesează pe toponimist.

Numele unor persoane recenzate în aceste catagrafii transferîndu-se terenurilor, moșiilor sau satelor ai căror proprietari erau aceștia, consultarea documentelor menționate poate clarifica etimologia unor denumiri de așezări înființate la începutul secolului al XIX-lea sau a unor toponime minore.

1. În continuare vom da cîteva exemple de t o p o n i m e m a j o r e a căror origine este elucidată de informații cuprinse în catagrafiile amintite. Numele unui sat apărut la începutul secolului al XIX-lea, *Buruieneștii* (astăzi în comuna Bivolari, județul Iași), s-a format, prin derivare cu sufixul colectiv *-eşti*, de la numele de familie *Buruiană*, al unor proprietari răzeși de aici, dintre care unul,

arhivă, chiar identificarea persoanelor în cauză, pentru realizarea unei etimologii absolute" (Ciubotaru 2001: 25).

BDD-A6990 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

Ştefan Buruiană, este înregistrat chiar la 1820, anul primei atestări a satului, în CAT. VIST. II_1: 102.

În catagrafia de la 1820 sînt recenzaţi, între alţi localnici, *Istrati Frunză*, *Costandin Frunză*, *Manoli Frunză*, *Apostu Frunză*, *Grigori Frunză*, *Costandin Frunză*, *Ion Frunză* (precum şi un *Toader Frunzişoară*) în satul Beţeşti (CAT. VIST. IV_1: 252-253), pentru ca, după un deceniu, să fie atestat în diverse documente un nou sat în vecinătatea acestuia – *Frunzenii* sau, în 1840, *Frunzeştii* (TTRM, I_1: 435). Aşadar numele acestui sat trebuie pus în legătură cu un grup de persoane ce purtau numele de familie *Frunză*. Şi astăzi mai există în acest sat cîteva familii Frunză, urmaşe ale celor din secolul al XIX-lea, atestate de catagrafii. După numele satului, este numit în unele surse şi Dragova Seacă, pîrîul care îi străbate teritoriul: *Pîrîul Frunzeni* (DICŢ. STAT. II: 630).

Rateşul Carp, denumirea mai veche a satului Mihail Kogălniceanu, din comuna Ţigănaşi, judeţul Iaşi, aminteşte de „banul Toadir Carp” (CAT. VIST. II_1: 97), fost proprietar al moşiei Căminăreşti, unde se afla rateşul (la drumul dinspre Căminăreşti spre Borşa) în jurul căruia s-a format un sat. Denumirea *Rateşul Carp*, atestată pentru prima dată în AM[3], a alternat cu cea de *Băsenii*, iar din 1925 satul primeşte denumirea oficială pe care o poartă şi astăzi (TTRM, I_1: 717).

În unele cazuri, sate vechi îşi schimbă numele, preluîndu-l pe cel al proprietarilor din secolul al XIX-lea. De exemplu, în componenţa comunei Golăieşti din judeţul Iaşi a existat, pînă spre sfîrşitul secolului al XX-lea, satul *Branul*, pe Prut. Conform informaţiilor din TTRM, I_1, 141, acest sat, atestat încă de la 1675 (Costin 1958: 196), s-a numit *Zăgărancea*[4] pînă în 1830, cînd pe o hartă rusească apare menţionată noua denumire[5]. Din catagrafia de la 1820 aflăm că satul „Zagarance” şi moşia acestuia aparţineau „slugeresei Bran” (CAT. VIST. II_1: 138) şi „casăi slugerului Bran” (*ibidem*: 307), aşadar o parte a satului Zăgărancea, cea de pe malul drept al Prutului, „adoptă” numele de familie al proprietarilor săi. De-a lungul anilor, oiconimul este atestat cu diverse forme: *Branul* (în harta de la 1830), *Odaia*[6] *Branul*, a comisului *Dumitrache Bran* (în catagrafia de la 1832), *Odaia lui Bran* (la 1833), *Odaia Bran* (la 1838), pentru ca abia în 1908 să se fixeze denumirea sub care a existat acest sat timp de aproape încă un secol (cf.

[3] Tot în AM este marcată, la nord de rateş, *Fîntîna lui Carp*.

[4] Etimologia antroponimică acestei denumiri este relevată de un document din 1640, prin care călugării de la Mănăstirea Sfînta Vineri se judecă cu „Petrea, nepotul Zăgărancei, şi cu alţi răzeşi a lui pentru un vad de pod, ce este pre Prut” (DRH, XXV: 432).

[5] Moşia satului Zăgărancea trebuie să fi fost destul de mare, întinzîndu-se pe ambele maluri ale rîului Prut, pentru că astăzi există încă satul Zăgărancea de cealaltă parte a Prutului, în Republica Moldova.

[6] Odăile erau aşezări gospodăreşti izolate de sat (cf. DLR, *s.v.*), constituite pe lîngă mici ferme.

BDD-A6990 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

TTRM, I_1: 141). Astăzi numele se păstrează în toponimul minor *La Bran*, care desemnează un teren arabil situat pe malul Prutului[7], unde odinioară a fost satul.

Localitatea ieşeană *Sprînceana* (din comuna Ierbiceni) s-a numit iniţial, la 1845, *Cotuna Bîrleştii* „alcătuită din bejănari unguri" (cf. TTRM, I_1: 1105), ulterior *Bîrleştii Unguri* sau *Bîrleştii Ungureni*[8] (*ibidem*). Evoluţia numelui arată că, în secolul al XIX-lea, pe moşia satului Bîrleştii s-au statornicit, de cealaltă parte a rîului Bahlui, şi cîţiva catolici veniţi din Transilvania[9]. Abia de la 1925 satul va primi, în documentele oficiale, numele de *Sprinceana*. Pentru stabilirea etimologiei noului toponim obţinem informaţii din catagrafia ţinutului Hîrlău de la 1820, unde, printre cei recenzaţi la moşia „Ruşii[10] ot Totoieştii" a hatmanului Costandin Palade sînt *Vasile Sprinceană* şi *Toader Sprinceană* (CAT. VIST. V_1: 20, 22). Aşadar, existau în zonă familii *Sprinceană*[11], iar una (sau unele) dintre ele a (au) avut teren pe partea dreaptă a Bahluiului. Aşa s-ar explica faptul că în AM de la 1892 apare marcat, la sud de satul Bîrleşti Unguri, locul numit *La Sprînceană*, nume care se va extinde ulterior asupra dealului la poalele căruia este situat satul, *Dealul Sprînceana* (Obreja 1979: 210), precum şi asupra satului însuşi. Prezenţa acestui nume de familie în zonă[12] exclude posibilitatea ca acest oiconim să provină de la apelativul *sprînceană* (de deal)[13], mai ales că satul este situat la poalele dealului, nu pe culmea lui.

Evoluţia din punct de vedere denominativ a satului ieşean *Munteni* este prezentată în *Introducerea* la catagrafia ţinutului Hîrlău, semnată de Mircea Ciubotaru: *Odaia Dornei* este înregistrată încă din anul 1774, într-o hartă rusească (*Hutor Durnoi*, cf. TTRM, I_1: 754), apoi, la 1816, *Dorna* apărea ca moşie fără sat, iar catagrafia de la 1820 consemnează *Odaia Dorna*, „cu doar patru liuzi, toţi fără nume de familie, nişte văcari amărîţi, condiţie ce explică numele *Vai de Ea* şi *Vai de Ei* dat unui sat de după 1864, ajuns apoi satul Munteni (1887) din comuna

[7] Acest teren este numit şi *Zona Bran*, denumire rezultată în mod clar prin voinţă administrativă.

[8] Prin *unguri* sau *ungureni* erau desemnaţi emigranţii din Ţara Ungurească, cum mai era numit Ardealul.

[9] După cum se poate observa chiar din catagrafia de la 1820, unde, printre liuzii scutelnici şi breslaşi ai lui Gheorghi Sturdza, sînt recenzaţi Gheorghi Ungureanul şi Antohi Ungurean (CAT. VIST. V_1: 70-71). Spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, conform informaţiilor din MDG, I: 452, „sătişorul" Bîrleşti-Unguri, situat pe partea dreaptă a Bahluiului, „are 17 familii sau 40 suflete. Locuitorii sînt de origină unguri, aduşi de fostul proprietar Gh. Sturdza, cu vreo 40 de ani în urmă, împroprietărindu-i după legea din 1864".

[10] Acest sat Ruşii a fost înglobat ulterior în satul Totoieşti (cf. CAT. VIST. V_1: 412).

[11] Forma *Sprinceană* se datorează probabil unei hipercorecţii, apărute ca reacţie la velarizarea după un *r* pronunţat dur, fenomen frecvent în aria nordică a dacoromânei.

[12] Astăzi nu există în sat nicio familie *Sprînceană*.

[13] Conform DLR (*s.v.*), *sprînceană* poate desemna, prin analogie, „Partea cea mai înaltă, alungită a unui munte, a unui deal etc.; coamă, creastă, creştet, culme, muchie".

BDD-A6990 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

Belceşti" (CAT. VIST. V_1: XIV). Explicaţia denumirii actuale – *Munteni*, nume de familie colectiv în funcţie oiconimică – ne-o oferă aceeaşi catagrafie care consemnează, printre liuzii din satul vecin Belceştii, pe *Lupul Munteanul*, *Giurgiul Munteanul*, *Vasile a lui Ion Muntean*, *Şarban Munteanul*, *Ion Munteanul*, *Andrei Munteanul* şi o *Munteanca* (*ibidem*: 32-35). Şi denumirea fostului sat *Cioranii*, situat la nord de Belceşti, în care a şi fost înglobat la 1941 (TTRM, I_1: 234), s-a format de la un nume de familie colectiv – *Cioranii* –, un *Iftimi Cioran* şi un *Costachi Cioran* fiind menţionaţi ca liuzi în „Belceştii, a Mănăstirii Galata", în catagrafia de la 1820 (CAT. VIST. V_1: 37)[14].

Un alt oiconim a cărui etimologie „absolută" este furnizată de catagrafia ţinutului Bacău de la 1820 este *Călcîiul*, numele unui sat din comuna Oituz, judeţul Bacău, atestat pentru prima dată la 1876 ca *Satul lui Călcîi* (TTRM, I_1: 195): la 1820 este recenzată şi o slugă a hatmanului Palade, *Toader Călcăiu* din satul Grozeşti, numit astăzi Oituz (CAT. VIST. IV_1: 216).

Probabil că de la numele „dumisale sardar Iordachi Ciorneiu" (CAT. VIST. I_2: 263), proprietarul de la 1832 al moşiei satului Muncelul, provine oiconimul *Ciorneiul*, desemnînd un sat (care astăzi face parte din comuna Oniceni, judeţul Neamţ) înregistrat în documente oficiale de la 1871 şi 1873 în sintagmele *Cotul lui Ciornei*, respectiv *Cotuna lui Ciornei* (TTRM, I_1: 236), iar din 1876 simplu, *Ciorneiul*[15].

În ţinutul Iaşilor a apărut la începutul secolului al XIX-lea o nouă localitate, *Cujba*, formată pe moşia vechiului sat Protopopeşti şi menţionată pentru prima dată la 1830 (TTRM, I_1: 327). Familia Cujbă stăpînea o parte din această moşie, după cum o dovedesc înscrisurile din catagrafia 1820, unde apare „Costachi Cujbă, cu cărţîle Vistieriei pe Potropeşti" (CAT. VIST. II_1: 350) şi unde se menţionează că acest „Costandin sin Miron Cujbă ot Potropeşti poartă dajde tătîni-său la ţinutu Vasluiului, căci Miron au murit" (*ibidem*: 371), sau din catagrafia de la 1832, cînd vornicul *Gavril Cujbă* este menţionat ca proprietar al Protopopeştilor (TTRM, I_1: 327). Primele atestări ale denumirilor folosite pentru a desemna acest sat sînt mărturie a procesului de desprindere a sa din moşia satului Protopopeşti (care, conform informaţiilor din TTRM, I_2: 949-950, în acea perioadă era împărţită între mai mulţi proprietari): *Protopopeştii lui Cujbă* sau *Protopopeştii Cujbei* (la 1833), *Cujbenii*, moşia a răzeşilor Cujbeşti (la 1838), *Protopopeştii Cujbeştilor* (la 1853) ori *Protopopeştii Cujbeşti* (la 1857),

[14] Atestarea numelui de familie în această zonă infirmă etimologia propusă de Gheorghe Enache: „Deşi nu dispunem de date concludente, presupunem că la nord-est, moşia Belceşti s-a învecinat cu moşia Cioara, ai cărei locuitori au format actualul cătun Ciorăni, pe la începutul secolului al XIX-lea" (Enache 2007: 138); dar autorul nu dă alte informaţii privind existenţa unei moşii numite Cioara. Cătunul Ciorani există şi astăzi, însă numele de familie Cioran nu se mai întîlneşte în comună.

[15] Între localităţile Ciorneiul şi Muncelul de Jos (numit odinioară Muncelul) este o distanţă de cca 8 km, ceea ce face plauzibilă ipoteza avansată de noi.

BDD-A6990 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

Protopopeştii-Cujbă (la 1854), *Cujbeştii* (la 1889) (cf. TTRM, I_1: 327). După numele satului se numesc *Cujba* şi dealul şi pîrîul de pe teritoriul său: *Dealul Cujbei*, situat la nord-est de satul Cujba, şi *Valea Cujbei*, numele cursului superior al pîrîului Rediu (MDG, III: 11).

Mahalaua ieşeană *Ţicău* (astăzi cartier) este cunoscută mai ales datorită faptului că scriitorul Ion Creangă a locuit aici (începînd cu anul 1872), în faimoasa bojdeucă devenită în zilele noastre sediul Muzeului „Ion Creangă". Este consemnată documentar pentru prima dată la 1854 ca *Mahalaua Ţicău* sau, cu determinantul la genitiv, *Mahalaua Ţicăului* (TTRM, I_1: 573). La baza acestui oiconim stă numele de familie *Ţicău*, etimologie indicată de catagrafia de la 1820, unde, în dreptul moşiei Copou, este recenzat birnicul „Costandin Besarab, la dumneaei stolniceasa Ţicău" (CAT. VIST. II_1: 157), iar printre cei scutiţi de bir se numără şi „dumneaei stolniceasa Ţicău" de la Copou (*ibidem*: 348).

Lîngă localitatea Mălăieşti din comuna Gropniţa, judeţul Iaşi, a existat în secolul al XIX-lea satul răzăşesc *Ştiubeieni*. Menţionat documentar pentru prima dată la 1820, cu denumirea *Ştiubei*, el va apărea în documentele oficiale cînd cu statutul de sat, cînd inclus în Mălăieştii cu care se învecina, pentru ca la 1887 să fie înglobat definitiv în localitatea menţionată (TTRM, I_2: 1159). Etimologia sa este documentată tot de catagrafia de la 1820, unde, în dreptul satelor „Mălăieştii i Ştiubei", sînt recenzaţi cîţiva „Liudi ot Ştiubei [...] a lui Necolai Ştiubei" (CAT. VIST. II_1: 115). În 1852, satul Ştiubeienii apare înregistrat ca fiind proprietatea răzeşului *Constantin Ştiubei* (TTRM, I_2: 1159).

Explicaţia pentru faptul că la 1896 satul Stroieşti (azi în comuna Lunca, judeţul Botoşani) se numea şi *Panţirii* (cf. TTRM, I_2: 1123) o găsim tot în catagrafii. Astfel, în dreptul satului Stroieşti, recensămîntul rusesc de la 1774 înregistra „72 poştaşi" (Dmitriev 1975: 242), între care era şi Ştefan, *panţir*, iar catagrafia ţinutului Hîrlău de la 1820 menţionează printre „panţirii şi alţii", pe *Irimiia Panţirul*, *Toader a Panţirului*, *Ion Panţir* şi *Toader Panţîr* (CAT. VIST. V_1: 301-303). Iată cum numele slujbei, indicat la recensămîntul din 1774, devine la următoarele generaţii nume de familie. Datorită prezenţei aici a mai multor familii *Panţiru*[16], satul Stroieşti a fost numit şi *Panţirii* sau, ca urmare a velarizării vocalei *-i-* după un *-ţ-* pronunţat dur, *Panţîrii*.

2. În catagrafii găsim indicii semnificative şi pentru stabilirea etimologiei unor t o p o n i m e m i n o r e. De exemplu, mai multe toponime de pe teritoriul satului Dobîrceni (din comuna cu acelaşi nume, judeţul Botoşani) amintesc astăzi de banul *Mihalache Negre*[17], proprietar al moşiei Dobîrceni la 1820 (CAT. VIST. II_1: 291): *Iazul Moara Negrii*, aflat pe pîrîul Corogea, la sud-est de sat, *Dealul Moara Negrii*, ce se află tot în partea sud-estică a satului, *Coasta Morii Negrii*,

[16] Şi astăzi există în satul Stroieşti numeroase familii Panţîru.

[17] Căminarul „Mihălache Negri" era la 1810 proprietar al satului Bîrsăneşti, situat în vecinătatea sud-estică a moşiei Dobîrceni (Iorga 1904: 153).

BDD-A6990 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

coastă a *Dealului Moara Negri*, şi *Imaşul de la Moara Negrii*, din jurul *Iazului Moara Negrii* şi de pe dealul menționat[18]. Aşadar, pe pîrîul Corogea va fi fost o moară a banului Negrea, un reper important pentru localnici care îl vor folosi în procesul de identificare şi denumire a obiectelor geografice din imediata ei apropiere. Tot în această zonă este marcată pe o hartă din 1830 o stînă aparținînd banului mai sus amintit (TTRM, I_1: 767)[19].

Ancheta dialectală efectuată în 1968 pentru *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina* în satul Ipoteşti din județul Botoşani recuperează cîteva toponime, între care şi nume ale unor locuri din vecinătatea satului Cătămăreşti: *Dealul Meica* (atestat şi la 1892, în AM), *Iazul Meicii* şi *Via Meicii* (NALR–DATE: 125); aceste denumiri au rămas mărturie a existenței, între anii 1820 şi 1832, a satului *Odaia Meicăi pe Cătămăreşti*, al cărui proprietar era, conform catagrafiei de la 1820, *Toader Meica* (CAT. VIST. V_1: 318). În aceeaşi catagrafie este atestată apariția pe moşia satului Todireni din ținutul Hîrlău a unei noi aşezări – „Odaia lui Pavăl Dărîngu, pe Todireni" (*ibidem*: 311). Deşi aceasta va fi înglobată peste cîțiva ani în Todireni, toponime culese în urma unei anchete din 1968 (NALR–DATE: 164) – *Dealul Dărînga*, *Iazul Dăringă* şi *Dărîngă* (numele unui teren agricol) – amintesc, iată, de fostul proprietar al acestor locuri. Evoluția formei de la *Dărîngu* la *Dărînga*/*Dărîngă* este o consecință a derivării cu sufixul moțional *-a*, pentru a se acorda cu entopicul *odaie*.

Etimologia numelui unui teren agricol de pe teritoriul satului Scorțeni, județul Bacău, *În Cotul Mîrzei* (NALR–DATE: 266), este desluşită de catagrafia ținutului Bacău de la 1820 unde, în dreptul satului „Gligoreni", vecin cu Scorțeni, sînt recenzați *Vasîli Mîrza* şi *Vasîli a Mîrzii* (CAT. VIST. IV_1: 154 şi 155).

3. Unele pagini din aceste catagrafii surprind momentul întemeierii unor localități, conținînd astfel p r i m e a t e s t ă r i pentru cîteva oiconime. De exemplu, începuturile formării unui sat care a existat lîngă localitatea Bulbucani, comuna Gropnița, județul Iaşi – *Damirul* – le găsim în catagrafia pentru ținutul Iaşi de la 1820, unde este menționată „Crîcima lui Damir" (CAT. VIST. II_1: 113), în jurul căreia se va forma satul Damirul, care va fi înglobat ulterior în satul Bulbucani (TTRM, I_1: 334)[20]; în aceeaşi catagrafie apar prime atestări pentru satele *Buruieneştii* (CAT. VIST. II_1, 102), *Răducăneni* „Răducăneştii, moşiia dum(i)s(a)le hat(manului) Răducanu Ros(e)t" (CAT. VIST. II_1: 231) etc.

[18] Informații obținute prin anchete directe pe care le-am efectuat în comuna Dobîrceni în anii 2001 şi 2014.

[19] Un sat *Negrea* apare pe harta lui Bawr de la 1774 (cf. TTRM, I_1: 767), însă este vorba de o altă localitate, situată la sud-est de Vaslui şi la vest de un alt sat Dobîrceni (care a fost înglobat la 1968 în satul Mînjeşti din județul Vaslui).

[20] Familia Damir deținea proprietăți în această zonă încă din secolul al XVIII-lea; la 1764, Damireştii se judecau cu Coste Papafil pentru părți din moşia Bulbucani (Chelcu 2011: 215).

BDD-A6990 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

4. Un alt merit al catagrafiilor amintite este acela că ele redau de multe ori p r o n u n ț i a (adică formele populare ale) unor nume de sate în acea perioadă: *Doljăştii* (CAT. VIST. I_1: 17), *Oţălenii* (*ibidem*: 29), *Căutişănii* (CAT. VIST. I_2: 280), *Fedeleşănii* (CAT. VIST. III_1: 152), cu velarizarea lui *-e-* după un *-j-*, *-ţ-* sau *-ş-* pronunțat dur, *Chetrişul de Sus* (CAT. VIST. I_2: 51) şi *Chiciorul Lupului* (CAT. VIST. II_1: 267), cu palatalizarea labialei *p-*, *Nisporeştii de Gios* (CAT. VIST. I_2: 154), *Lunganii de Giosu* (CAT. VIST. III_1: 91) cu africata moldovenească *ĝ-* în determinant, *Sîneştii* (*ibidem*: 45),), cu închiderea lui *-i-* la *-î-* sub infl. unei cons. velarizante, *Ieşii* (CAT. VIST. II_1: 1) cu închiderea diftongului *i̯a-* la *i̯e-*, trăsătură fonetică specifică graiurilor nordice, *Vale Ră* (CAT. VIST. IV_1: 44), cu reducerea diftongului *-e̯a* la *-e* şi velarizarea lui *-e* la *-ă*, *Vale Sacă* (*ibidem*: 82), cu monoftongarea diftongului *-e̯a-* la *-a-* etc. Observăm, de asemenea, că în unele toponime de se păstrează genitivul sintetic pentru nume de persoane de gen masculin, specific limbii române vechi, în acest caz însă acesta fiind probabil influențat de terminația vocalică a antroponimului.

*

O continuare a publicării Catagrafiilor Vistieriei Moldovei de la 1820 pentru celelalte ținuturi, precum şi a celor care conțin recensăminte din anii 1831, 1832, 1838, 1845, 1851 ar putea facilita identificarea altor etimologii de toponime minore sau majore. Unele informații din aceste catagrafii au fost recuperate în cîteva lucrări, însă multe date rămîn, deocamdată, greu accesibile celor care nu cunosc grafia chirilică a epocii. De exemplu, oiconimul *Panaitoaia* (desemnînd un sat din județul Botoşani) poate fi explicat datorită catagrafiei pentru ținutul Dorohoiului de la 1820, unde apare informația conform căreia acest sat a fost înființat pe moşia Hotcăuți, sub numele de *Hotcăuții Panaitoaiei* (cf. TTRM, I_2: 837). Numele satului *Năstase* (comuna Mihălăşeni, județul Botoşani), format prin desprinderea de satul Silişcani, la 1830, amintește de fostul proprietar al Odăii Silişcani, *Anastase Nicolau*, menționat de catagrafia de la 1831 (cf. TTRM, I_1: 763). Aceeaşi catagrafie surprinde faptul că o altă parte din Odaia Silişcani era stăpînită de Neculai *Păun*, şi se va numi în 1833 *Silişcanii lui Păun*, iar după 1887 pînă în prezent, *Păunul* (TTRM, I_2: 854). Numele mai vechi al satului Criveşti din comuna Tutova, județul Vaslui, *Bondrea*, poate fi explicat tot cu ajutorul unei informații din catagrafia de la 1831, unde căminarul *Iancu Bondre* este înregistrat ca fiind proprietar al Sloboziei Criveştii (cf. TTRM, I_1: 316). Originea denumirii unei părți din satul Cuca, județul Galați, *Slobozia Ventura* (NALR–DATE: 338-339) poate fi clarificată tot grație unei catagrafii din 1831, în care se menționează că aga *Costache Ventura* era proprietarul *Sloboziei Venturei* (cf. TTRM, I_2: 1091).

Satul *Catrinarii* (din comuna Panaci, județul Suceava) îşi datorează denumirea unor familii *Acatrinei* (prin afereza lui *-a* şi sufixare cu *-ari*), atestate aici încă de la catagrafia din 1832 (Paţa 2002: 41). Pe teritoriul comunei Mihălăşeni (județul Botoşani) există

BDD-A6990 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

toponimele minore *Dealul Cinghiné* şi *Valea Cinghiné* (Zaharia 1970: 271) care amintesc de fostul sat *Cinghinia*, desfiinţat în 1976, cînd în această zonă a fost construit lacul de acumulare Stînca–Costeşti (RAJB: 233); la originea denumirii acestui sat stă supranumele lui *Nicola Panaite Cenghené* „Ţiganul" (menţionat în catagrafia de la 1832 ca proprietar al Odăii Şerbăcuţa (cf. TTRM, I_1: 230).

Tot dintr-o catagrafie, de la 1845, aflăm că la originea numelui satului *Hulubul* din judeţul Botoşani stă un nume de persoană, *Hulubul Lebădă*, al proprietarului Odăii Truşeşti în acea perioadă[21] (cf. *ibidem*: 555).

Concluzii. Documente bogate în „informaţii care interesează istoria vieţii materiale (civilizaţie, comerţ, bunuri) şi sociale (menţiunea proprietarilor, a rangurilor boiereşti etc.)"[22], *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* se dovedesc a fi extrem de importante pentru identificarea unor etimologii toponimice, pentru obţinerea unor prime atestări privind cîteva denumiri de sate sau pentru recuperarea unor variante ale acestor denumiri. Se poate astfel urmări formarea unor toponime majore sau minore de la numele unor foşti proprietari de terenuri sau sate prin derivare cu sufixe colective (*-ari*, *-eni* sau *-eşti*), cu sufixul moţional *-a* (pentru a se acorda cu entopicul determinat); uneori, numele de persoană capătă funcţie toponimică absolută.

Bibliografie

Chelcu, Marius, *Coste Papafil: un negustor din secolul al XVIII-lea*, în *Oraşele, orăşenii şi banii: atitudini, activităţi, instituţii, implicaţii (Sec. XVI-XX)*, volum editat de Laurenţiu Rădvan şi Bogdan Căpraru, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2011.

Ciubotaru, Mircea, *Oronimia şi hidronimia din bazinul superior al Bîrladului*, Editura Demiurg, Iaşi, 2001.

Costin, Miron, *Opere* (ed. P.P. Panaitescu), Editura de Stat pentru Litera şi Artă, Bucureşti, 1958.

Dmitriev, P.G. (ed.), *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, 2, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1975.

Enache, Gheorghe, *Belceşti – studiu monografic*. I. *De la paleolitic pînă la sfîrşitul epocii medievale*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2007.

Iorga, N., *Inscripţii botoşănene*, Editura Minerva, Bucureşti, 1905.

Iorga, N., *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Editura Ministeriului de Instrucţie, Bucureşti, 1904.

Obreja, Al., *Dicţionar geografic al judeţului Iaşi*, Editura Junimea, Iaşi, 1979.

Paţa, Gheorghe C., *Istoricul şi graiul comunei Şaru Dornei*, Editura Christiana, Bucureşti, 2002.

Zaharia, N., Petrescu-Dîmboviţa, M., Zaharia, Em., *Aşezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1970.

Sigle

AM = Institutul Geografic al Armatei, *Atlasul Moldovei* (sc. 1:50000), Bucureşti, 1892-1898.

[21] Avem a face aici cu o formă românizată a numelui de persoană armean *Hutlubei* Lebădă (care apare menţionat încă de la 1797 (Iorga 1905: 26).

[22] CAT. VIST. I_1: VII.

BDD-A6990 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)

CAT. VIST. I_1 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). I. *Ținutul Romanului*, Partea 1 (1820), volum editat de Lucian-Valeriu Lefter şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iaşi, 2008.

CAT. VIST. I_2 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). I. *Ținutul Romanului*, Partea a 2-a (1832), volum editat de Mircea Ciubotaru şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iaşi, 2009.

CAT. VIST. II_1 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). II. *Ținutul Iași*, Partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaei, Mircea Ciubotaru şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iaşi, 2011.

CAT. VIST. III_1 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). III. *Ținutul Cîrligăturii*, Partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaei şi Mircea Ciubotaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Editura StudIS, Iaşi, 2011, reeditat la Casa Editorială *Demiurg Plus*, Iaşi, 2013.

CAT. VIST. IV_1 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). IV. *Ținutul Bacău*, Partea 1 (1820), volum editat de Mircea Ciubotaru, Sorin Grigoruță şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013.

CAT. VIST. V_1 = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820-1845). V. *Ținutul Hîrlău*, Partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaei şi Mircea Ciubotaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013.

DICȚ. STAT. II = *Dicționarul statistic al României, întocmit pe baza rezultatelor definitive ale recensământului general al populațiunii din 19 decembrie 1912*, vol. II, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, Bucureşti, 1915.

DLR = Academia Republicii Populare Române, *Dicționarul limbii române* (serie nouă), Editura Academiei Române, București, 1965 şi urm.

DRH, XXV = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, XXV, volum întocmit de Nistor Ciocan, Dumitru Agache, Georgeta Ignat şi Marius Chelcu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003.

HM = *Harta R.S. România*, executată de Direcția Topografică Militară, sc. 1:25.000, Bucureşti, 1962.

MDG, I–V = *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit de George Ioan Lahovari, vol. I–V, Stabilimentul grafic J.V. Socec, Bucureşti, 1898–1902.

NALR–DATE = *Noul Atlas Lingvistic al României. Moldova şi Bucovina. Date despre localități şi informatori*, volum realizat de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1987.

RAJB = Al. Păunescu, Paul Şadurschi şi Vasile Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoşani*, vol. II, Bucureşti, 1976.

TTRM, I_{1-2} = *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, coordonator Dragoş Moldovanu, Volumul I, Partea 1 şi Partea a 2-a, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772-1988)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1991-1992.

BDD-A6990 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:04:44 UTC)